

Nedavno je, u izdanju Instituta za istoriju u Sarajevu i NIŠRO »Oslobođenje« Sarajevo, izašla iz štampe knjiga Dr Vojislava Kecmanovića - Đede: »Zabilješke iz ratnih dana«, koja pored Đedinih zabilješki vođenih od 3. novembra 1943. godine do 25. aprila 1945. godine, sadrži i riječ redakcije, zabilješku Slavka Mićanovića: »Dr Vojislav Kecmanović - Đedo, čovjek i djelo«, zatim registar ličnih imena i registar geografskih pojmova.

Izdanjem »Zabilješki iz ratnih dana« naša istorijska nauka je dobila značajne podatke iz oblasti izgradnje narodne vlasti u federalnoj Bosni i Hercegovini, izgradnji bosanskohercegovačke državnosti, ustrojstvu i izgradnji Narodnog fronta Bosne i Hercegovine i drugim značajnim pitanjima. Ali, »Zabilješke...« ne sadrže samo podatke o zbivanjima i događajima. U njima su zapisana Đedina razmišljanja o nizu pitanja iz tadašnjeg života kao i razmišljanja o budućnosti. Njega impresionira borbeni moral boraca NOV, posebno omladine, žena, svakog poštenog čovjeka. U isto vrijeme se gnuša nad narodnim izrodima koji služe okupatoru.

Đedo nije bio komunista, ali je bio veliki patriota zemlje, veliki pobornik bratstva, jedinstva i zajedništva naših naroda. Naglašavam pojam zajedništva koji Đedo na više mjesta u »Zabilješkama...« ističe, naročito kada je riječ o zajedništvu naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. O bratstvu, jedinstvu i zajedništvu naroda Bosne i Hercegovine razmišlja vrlo često, naročito kad je preokupiran budućim položajem Bosne i Hercegovine u Federativnoj Demokratskoj Jugoslaviji. On osuđuje šovinizam koji se izrodio iz težnje jednog dijela Srba u Bosni i Hercegovini prema Srbiji i Hrvatima prema Hrvatskoj, jer je taj šovinizam »... u ovom ratu dotjerao do nečuvenih zločina, a sve to na korist zajedničkog neprijatelja. Zato je sudbosno značajna ova zajednička borba i protiv tog neprijatelja i protiv šovinizma svih vrsta«. I dalje, Đedo kaže: »Ko god je imao i malo mudrosti, dosad je morao uvidjeti da samo u našem zajedništvu leži zaloga naše budućnosti. Drugog puta nema niti ga može biti«. Đedo osjeća da se Bosna i Hercegovina nije mogla pripojiti ni Srbiji ni Hrvatskoj, jer bi to bio, kako kaže Đedo, »akt nasilja, bar prema polovini naroda Bosne i Hercegovine«. A, dijeliti Bosnu i Hercegovinu između Srbije i Hrvatske, bilo bi takođe nemoguće, jer se nebi mogla povući granična linija a da ona ne zasiječe u živo tijelo naroda. »Taj potez bi — kaže Đedo — bio najteži za naše Muslimane, jer su oni dosad sačinjavali jednu narodnu zajednicu i osjećali se kao zajednica«. Citirane Đedine riječi najbolje govore koliko je on pridavao značaja bratstvu, jedinstvu i zajedništvu naših naroda. Razmišljajući o tome problemu on na jednom mjestu konstatuje: »Na sreću, u ovom zajedničkom — oslobodilačkom ratu već dosad su otupile mnogo oštrice koje su nas razdvajale...«. Ali se u isto vrijeme pita kad razmišlja o zajedničkom životu i slozi, prijateljstvu, bratstvu i jedinstvu u slobodi, jesmo li dovoljno učinili u ovom našem oslobodilačkom ratu, jesmo li stekli dovoljno iskustva za našu budućnost? Zbog toga on ne može da

shvati da se u okviru Narodnog fronta mogu formirati Hrvatska seljačka stranka ili Jugoslovenska muslimanska organizacija, o čemu je raspravljao Izvršni odbor Narodnog fronta Bosne i Hercegovine 15. marta 1945. godine. On je to shvatio kao vraćanje na staro, na podvajanje, pa je »ostao zbunjen i do kraja iznenađen«. Smatrao je da mnoge žrtve, »u manje ili više zajedničkoj borbi« to ne dozvoljavaju.

U »Zabilješkama...« Đedo notira i mišljenja i govore pojedinih članova i zaključke pojedinih sjednica Predsjedništva ZAVNOBiH-a, sastanaka vijećnika ZAVNOBiH-a, Izvršnog odbora NOF-a i drugih organa federalne Bosne i Hercegovine, na kojima je bilo riječi o izgradnji Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice u sastavu Demokratske Federativne Jugoslavije. Navešćemo nekoliko najznačajnijih sjednica. U toku priprema Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, sastali su se 24. novembra 1943. godine, uveče delegati iz istočne Bosne, sa kojima je bilo i nekoliko delegata iz Hercegovine, pa su poslije diskusije zauzeli jedinstven stav da se Bosna i Hercegovina formira kao mirna, solidarna, socijalno naprednija, nova federalna jedinica u jugoslovenskoj federaciji. U isto vrijeme je zaključeno da se osudi dinastija kao nosilac reakcije i potajni saradnik sa okupatorom. Na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a koje je počelo 25. novembra 1943. godine u 19 sati, uz usvajanje Rezolucije i drugih dokumenata prihvaćeni su i ovi stavovi. Posebno je značajna zabilješka o konferenciji sa 47 vijećnika ZAVNOBiH-a koji su se našli u Jajcu, 2. 12. 1943. godine, neposredno poslije Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a i Drugog zasjedanja AVNOJ-a, jer o ovoj konferenciji nije ostalo sačuvanih dokumenata. Na konferenciji je razmatrana organizacija ZAVNOBiH-a i program njegovog rada i rada organa ZAVNOBiH-a na organizaciji vlasti. Naročito su značajni sastanci Predsjedništva ZAVNOBiH-a, posebno sredinom 1944. godine kada se intenzivno radilo na pripremanju materijala za Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a koje je održano 30. juna i 1. i 2. jula 1944. godine u Sanskom Mostu. Zadatak ovog zasjedanja, kako kaže Đedo, bio je, pred donošenje deklaracije i odluka, da svi narodi Bosne i Hercegovine shvate ciljeve NOB-a kao svoje vlastite, da se mobiliju sve ljudske i materijalne snage za dalje vođenje borbe do konačnog oslobođenja. To je bilo od prvorazredne važnosti za sve narode Jugoslavije, a posebno za narode Bosne i Hercegovine, koji, kako je rekao Đedo na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a, nikada nisu imali mira, a uslov za napredak čovjeka, za njegov kulturni i ekonomski razvitak, jeste mir u slobodi i socijalnoj pravdi. »Za taj se visoki ideal — ističe Đedo — mi danas borimo«. Ove riječi najbolje govore o Đedi kao borcu za pravdu, slobodu, za humane odnose među ljudima, o borcu za bratstvo, jedinstvo i zajedništvo naroda Bosne i Hercegovine.

Đedo bilježi i rasprave Predsjedništva ZAVNOBiH-a o nizu pitanja, kao što su: stav prema bivšim opštinskim i državnim predstavnicima pod čijim su režimom izvršeni zločini, interniranja i pljačke, stav prema zakonima, naredbama i rješenjima bivšeg ustaškog režima, kulturne i prosvjetne ustanove i vjerske organizacije pod vjerskom firmom ili rukovodstvom, pitanje zaplijenjene imovine građana i napuštenih dobara, problem šuma, poreza, zarade radnika u državnim preduzećima, opštin-

skih i državnih činovnika, penzionera i sl., provjera i konfiskacija stečene imovine, sprečavanje šverca itd., što nam govori s kakvim se sve pitanjima susretalo Predsjedništvo ZAVNOBiH-a. Naročito treba naglasiti Đedino zalaganje za razvoj narodne prosvjete kao osnovnog i temeljnog uslova, kako on kaže, za napredak u svim granama društvenog života. »Vjerovao sam da je uzrok — — najveći uzrok njevoj sudbini i zaostalosti — misli na narod — neprosvijećenost i s tim skopčane sve druge prirodne posljedice«, zapisuje Đedo 3. 12. 1944. godine, kada razmišlja zašto je teško biti čovjek, i kad kaže da je od malih nogu mrzio gluposti i nasilje i da se uvijek protiv toga borio. Zato se on i kao predsjednik ZAVNOBiH-a, toga najvišeg zakonodavnog i predstavničkog tijela federalne Bosne i Hercegovine, zalaže da se otvaraju škole, tečajevi, da se razvije kulturno-prosvjetni rad i sl. da se ljudi opismene, da se kulturno uzdižu, kako bi se odstranio uzrok mnogim nedaćama naroda. Đedo se posebno brine o školovanju djece i njihovom zbrinjavanju.

Značajne su Đedine zabilješke i o nekim sjednicama Izvršnog odbora Narodnog fronta Bosne i Hercegovine. I ovaj forum je raspravljao niz pitanja iz svih oblasti života koja su bila ili će biti aktuelna neposredno poslije konačnog oslobođenja zemlje. Tako je zabilježeno da je ovaj forum 30. 12. 1944. godine raspravljao i o administrativnoj podjeli Bosne i Hercegovine, organizaciji osnovnih škola i analfabetskih tečajeva, organizaciji okružnih sudova, a 15. 3. 1945. godine o organizacionom stanju NF-a i nizu drugih pitanja.

Đedo bilježi i konferenciju o zadrugarstvu koja je održana 22. 10. 1944. godine, na kojoj je referat podnio Uglješa Danilović i na kojoj je zauzet stav, što naročito treba naglasiti, da se zadruge ne dijele po nacionalnim i političkim grupacijama nego po ekonomskim potrebama i vrstama djelatnosti. Cilj zadrugarstva je da ekonomski preobrazu selo, a i grad, a ne da se preko njih razvija zelenašenje. Ova zabilješka je značajnija tim više što nije sačuvan zapisnik sa konferencije pa predstavlja jedini i glavni izvor o ovom značajnom skupu.

Vrlo su interesantne Đedine zabilješke o učešću žena u NOP-u. On se divi ženama boricima. Sa ushićenjem bilježi njihove podvige sa puškom u ruci, njihovu brigu za ranjene drugove. Sa puno poštovanja govori o ženama odbornicima nove narodne vlasti, aktivistkinjama NDF-a, organizacije AFŽ-a. Posebno ističe brigu žena za djecu i druge vrline koje Đedo uzdiže do najvišeg stepena: Na jednom mjestu bilježi i ove riječi: »... Težak je život tih djevojaka ratnika. Pod jednakim uslovima u ratovanju njihove su žrtve i naponi veći nego njihovih drugova. Urođena skromnost i stidljivost nameću im mnogo teže iskušenje... Na svakom je koraku njihov život teži, prepreke veće«. U isto vrijeme, Đedo razmišlja o položaju žene u ranijem društvu, njenim patnjama, neravnopravnosti i u političkom životu, a i u kući. On osuđuje te odnose i ističe da je naša žena u NOB-u pokazala svu vrijednost ženskog rada, da su žene širom Jugoslavije dokazale da mogu da obavljaju najsloženije društvene poslove, da su potpuno ravnopravne muškarcima, pa se zalaže za njihovo potpuno izjednačenje. Zato Đedo i prezire one drugove u jedinicama NOV i organa narodne vlasti kod kojih osjeti ili vidi da su im postupci nekorektni prema drugaricama — boricima.

Zanimljive su i zabilješke o njegovim susretima sa ljudima. Posebno su značajni susreti sa Titom, Ribnikarom, Mošom Pijade, Tošom Vujasinovićem, Ivanom Ribarom, Josipom Vidmarem, Rodoljubom Čolakovićem, Vladom Zečevićem, šefovima savezničkih misija, članovima ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a i drugim sa kojim se susretao. Sa svim njima je vodio političke razgovore, iznosio svoje poglede na razne društvene probleme. Ali, njegovi susreti sa narodom: Krajišnicima, Knešpoljcima, Dalmatincima, Posavcima, Česima i drugim kuda je prolazio, bili su vrlo interesantni. On je gledao i uvjeravao se u to da narod shvata značaj NOB-a i da se pravilno odnosi prema njoj. Đedo ističe da nigdje nije osjetio ni čuo da neko postavlja pitanje podnošenja žrtava. Međutim, osjetio je da se zamjerke stavljaju samo ako su pojedinci ili neka grupa imali nepravilan postupak. Posebno ističe moral toga napaćenog naroda u Bosanskoj krajini. Tako, na primjer, za narod sela Grbavaca kaže: »Tamo na vidiku sukljaju plamenovi od zapaljenih domova, a ovdje u ovom selu, odjekuje pjesma mladosti i trese kolo. Žilav je i prekaljen ovaj narod. Neuništiv.« On gleda taj ponosni narod i divi mu se. Osjeća njegovu snagu, njegovu svijest o sebi, njegovo uvjerenje u pobjedu. Naročito mnogo pohvalnih riječi zapisao je o omladini kojoj se iz svega srca divi za njeno požrtvovanje, za njenu patriotsku svijest, za njen doprinos opštoj stvari u ovoj velikoj narodnoj borbi. Zato na sjednici Izvršnog odbora NOF-a, 21. novembra 1944. godine, ne može da shvati već uobičajene partizanske termine: »narodne mase«, »široke narodne mase«, »obične narodne mase« i sl. Kaže: »Uvijek sam osjećao averziju prema ovom terminu „mase“. Po mom mišljenju, on se može upotrebljavati samo u prezirnom smislu, ali nikako u onom u kojem ga danas upotrebljavamo. Masa je — masa: bezlična množina, bez vrijednosti i kvaliteta i niko ne želi da bude član „mase“. Naš narod koji se bori svjesno, koji daje sve od sebe za svoju slobodu, za pravdu, za bolji život, za Đedu nije »masa«. Zato je on mislio da treba upotrebljavati bolji termin »široki narodni slojevi«, »većina naroda«, »gro naroda« i sl.

Iz »Zabilješki...« se može vidjeti da je Đedu okupirao još jedan problem o kome je mnogo zapisivao. Radilo se o problemu očuvanja prirodnih bogatstava naše zemlje. On se zgraža kad vidi goleti istrijebljenih šuma iz kojih vire po metar visoki panjevi. Ali se u isto vrijeme divi lijepoj prirodi. Njega zadivljuje poljsko cvijeće. Posebno voli crvene, plave — modre, bijele i žute boje. Smatra da lijepa, bujna, priroda daje ljudima snagu, odmara ih i okrepljuje od umora. Zato se i u Predsjedništvu ZAVNOBiH-a, i u dodiru sa ljudima, zalaže da se čuvaju šume, da se čuva cijela priroda od zagađenja.

Mislim da još jedno pitanje iz Đedinih »Zabilješki...«, zaslužuje da bude istaknuto. Radi se o osnivanju instituta za istoriju NOB-e. Naime, Predsjedništvo ZAVNOBiH-a je 20. februara 1945. godine donijelo Odluku o osnivanju Instituta za istoriju NOB-a. U obazloženju te odluke koju je dao Đedo, stoji da mnoge vrijednosti koje karakterišu našu borbu i pokazuju na konkretan način kako je ona počela i kako se razvijala — pripale su, a vrijeme sve odnosi u zaborav. Već tada se nisu mogli naći primjerci prvog oružja kojim su se borili partizani, a to su dragocjeni trofeji naših pobjeda. Mnogi dokumenti zaplijenjeni od

neprijatelja gube se, u njih borci motaju duvan. Zato »...moramo organizovati i što prije pristupiti prikupljanju onoga što je još ostalo i što će generacijama na očigledan način kazivati kakva je bila ova naša borba«. Ovo jasno govori kakav je značaj Đedo pridavao istoriji, kakav značaj je pridavao NOB-u i ljudima koji su u njoj učestvovali i davali svoje živote.

»Zabilješke iz ratnih dana« dr Vojislava Kecmanovića-Đede postale su pristupačne širokom krugu čitalaca i ušle su u fond naše kulture. One predstavljaju jedno svjedočanstvo više o veličini našeg NOB-a, dragocjeno naročito zato, kako reče i Slavko Mićanović, što potječe od ličnosti izuzetnih osobina, strasnog borca za ljepši život ljudski u slobodi i dostojanstvu. One istoričarima mogu poslužiti, ne samo da u njima nađu konkretan podatak o određenom događaju ili ličnosti, nego i da shvate duh vremena, da osjete veličinu boraca i cijelog naroda koji se uhvatio u koštac sa nadmoćnijim neprijateljem koga je i pobijedio zato što se borio za slobodu i pravdu.

Dr Drago Borovčanin

SKOJ 1919—1948. Hronološki pregled u tri knjige. *Dr Slavoljub Cvetković*, SKOJ 1919—1929; *Dr Miroljub Vasić*, SKOJ 1929—1941; *Dr Petar Kačavenda*, SKOJ 1941—1948. Beograd, »Mladost«, 1979. (Biblioteka »Monografije«)

Izražena potreba da se prouči i prikaže istorijat Saveza komunističke omladine Jugoslavije, realizovana je povodom jubileja ove organizacije, obilježenog istovremeno kada i jubilej Saveza komunista Jugoslavije i revolucionarnih sindikata. Izdavačko preduzeće »Mladost« iz Beograda objavilo je 1979. godine hronološki pregled SKOJ-a od njegovog osnivanja do konačnog integrisanja sa Narodnom omladinom. U okviru ovoga izdanja objavljene su tri monografije, tri organske faze ove revolucionarne omladinske organizacije od 1919—1948. godine, a svaku cjelinu obradio je drugi autor.

Dr Slavoljub Cvetković, u prvom dijelu: »SKOJ 1919—1929« prezentirao je period nastajanja i razvitka Saveza komunističke omladine Jugoslavije, do uvođenja monarho-diktature. U toj prvoj deceniji, pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, SKOJ prolazi kroz faze: organizovanja, borbe za svoju komunističku afirmaciju, potrebu za konsolidacijom poslije donošenja Obznane i Zakona o zaštiti države. Od 1921—1924. godine SKOJ se suprotstavljao frakcijskim borbama u KPJ, a te ga borbe često dovode u poziciju organizatora opšteg partijskog rada u nekim područjima. Poslije 1924. godine, kada je zabranjen rad Savezu radničke omladine, SKOJ svoju aktivnost ne može više da vrši ni preko sportskih društava, pa prelazi u potpunu ilegalnost. Teškoće rada u ilegalnosti pojačane su zbog frakcijskih borbi u KPJ, što rukovodstvo SKOJ-a često kritikuje. Prividno se činilo, u ovom pe-